

K Ö N Y V E K

AZ ÚJ EMBER KOVÁCSA

A. Sz. Makarenko könyve,

ford. Lányi Sarolta (Új Magyar Könyvkiadó).

Fanyalogva vehetjük kezünkbe: miért érdekes irodalmi szempontból ez a „pedagógiai hőskötemény“; hiszen pedagógiai munka, különösen büntetett előéletű gyerekek neveléséről szóló, nem nagyon tartozik érdeklődési körünkbe és az irodalmi folyóiratok kritikái rovatának ritka szereplője. De megesik rajtunk a ritkán ismétlődő esoda: már az első lapok után megfog a könyv. Olyan izgalommal olvassuk végig, mint valami detektívregényt, feszülten lessük az események sorát, az alakok hirtelen megelevenednek és a sok orosz név viselője egyre valószínűsőbbá válik. Pedig ennek a történetnek a fordulói nem gyilkosságok vagy szerelmi tragédiák, hanem olyan dolgok, mint egy répa föld megmunkálása, egy új nevelő megérkezése, egy ló megszerzése, a növendékek kivonulása; és — a lélekzetünket visszafojtva figyeljük, amint például Kurjász elhanyagolt, tetves és sandatekintetű lakóit meghódítják.

Detektívregény vagy pedagógiaelmélet? Talán egyik sem; talán az az új műfaj, amelynek kialakulását már egy idő óta nyomon követhetjük. Nem véletlenül került az alcímbe a „hőskötemény“; epikus mű ez a szó legigazibb értelmében, közelebb az eposzhoz, mint a regényhez. Valamifajta új felfrissülése a regénynek a valóságból, valamifajta új átalakult műforma, amely közeláll a riporthoz, a szociológiai értekezéshez, a gyermekmeséhez és Tolsztoj regényeihez; együttesen pedig végtelenül lekötő, érdekes, elringató és „tanulságos“.

Riport is, regény is, mese is: ezért olyan megmaradók az alakjai. Egy-egy növendék, nevelő vagy agronómus, gazdag paraszt vagy ifjúmunkás egyszerre reális, szinte tudományosan lélektani jellemkép, meseszerű, mert a növendékek szemszögéből van fényképezve és regényes, mert mindegyik szereplő teljesebb képét adja a társadalomnak és továbbviszi a cselekményt.

Cselekmény? Egy csomó bűnöző gyerek összeszedése és megszervezése, egy munkatelep felépítése és felvirágzása, meg az új munkatelep meghódítása és megszervezése; eposzi harc a külvilággal, a bürokráciával, az elmélettel és a kulákokkal. És kétségbeesett küzdelem a regény szereplőikért: a gyerekekért.

És ezt a harcot vívja az emberfölöttivé magasztosult főszereplő: a nevelő, maga Makarenko. Magasztosult? Aligha. Gyenge és esendő ember, tele hibákkal és tétovázásokkal, esüggedésekkel és fellángolásokkal, balfogásokkal és rosszul sikerült akciókkal. És ami a legkevésbé magasztos benne, az elbeszélésének hangja; *Confessio pedagogica* ez, a tanár önvallomása, — a legmegrázóbb és a leghitelesebb, amit valaha is olvastunk. Végtelenül szerény, esendes, humoros, öngúnyal és önkritikával teli hangon mondja el Makarenko élményeit, derült mosollyal és mélyen önmagába szállva. S hiteles író és valló is; nem titkolja el ellenszenveit és rokonszenveit; sem azt az útalatot és megütközést nem kendőzi, amellyel egyes emberekre néz, sem azt az érzelmi megkötöttséget nem rejti el, amelyet általa jobbá formált tanítványaival szemben érez. Amikor búcsúznia kell egy-egy kedves növendékétől, hangja könnyekkel lesz teli és a mosolygó derű mögött átérzik minden pedagógus, minden vezető örök átka: a felnevelés, a változás, az elmúlás.

Igazi pedagógus Makarenko, mondtuk. És ebből az következik, hogy szigorúan vett pedagógiai szempontból is sok újat és megszívlelendőt mondhat számunkra. Nemcsak azért, mert e sorok írója is pedagógus, hanem azért is, mert az igaz író viszont egy kicsit mindig pedagógus kell, hogy legyen. S olyan pedagógia-a Makarenkoé, amely a lehető legtávolabb áll az elmélettől. Meghökkenően híven írja le a harcait, amelyeket különböző hatóságok elméleti pedagógusaival folytatott, akik a teóriákhoz való túlságos ragaszkodásból vagy a végletekig vitt szillogizmusok kedvéért akarják megfojtani az élő életet. Ellensége mindenkinek, aki még jóakarató módon is, doktrinér s nem tud lazítani és oldani, ha kell. Mert Makarenko útja, nehezen járható területén csak a kísérletezés lehetett és vállalkozásának ezt a kísérletjellegét ő maga is állandóan hangsúlyozza. Nem akarunk pedagógiai részletkérdésekre kitérni, — csak jelezzük, hogy gyakorlatának főcélja a közösségek belülről való kialakításának elősegítése, a csoportképződés feltételeinek kikutatása, a közszellem megteremtése, az egymással versenyző, autonom csapatok kifejlesztése, a kollektív célok kitűzése és elérése; mindez, — ismételjük, — elmélet nélkül, saját tapasztalataink kikísérletezve, spontán, gyakran ötletszerű, sőt rapszódikus fogásokkal. A közösségsszervezés izgalmas robinzonádját olvassuk; hogyan lesz az amorfi tömegből életképes, szellemmel teljes egység. Mindebben természetesen a nevelő és nevelt gyéniségünk minden eddig kísérletnél erőteljesebb szerepet juttat s ezt ismét csak nem hajlandó feladni semilyen elmélet kedvéért.

Mint különleges érdekességére ennek a pedagógiának, utalhatunk a társadalmi törvényszerűségek induktív, alulról való megismerésére; és ez nagy tanulság lehet számunkra is. Sehol a könyvben nem találko-

zunk, felülről, tételszerűen előadott szociológiával, mindenütt önmagától kialakuló, tapasztalati eredmények születnek.

És hogy ismét visszakanyarodjunk az irodalomhoz: az ilyen belülről kialakuló közösségek irodalmi és művészi közönségformáló erejéről is meggondolkoztató adatokat kaphatunk. Tanúi lehetünk annak, amint egy-egy fokon közelebbjutt, hangsúlyt és értelmet kap egy-egy szerző, mint válik egy eredetien kultúrálisan még oly alacsony fokon levő közösség aktív művészetformálónak; mint lesz ez a kultúrában való cselekvő részvétel elengedhetetlen és követelt léletszükségletévé.

És ezen a ponton válik a legfontosabbá számunkra a könyv; hiszen mindnyájan küzködünk az irodalmi nevelés és az irodalom terjesztésének nálunk is egyre égetőbb kérdésével. Az iskolai oktatás és bármilyen szabadelőadás egyaránt tanulhat Makarenko módszeréből; megtanulhatja, hogy irodalmat élővé és élménnyé tenni valójában nem kinyilatkoztatással és ismertetéssel, hanem aktív cselekvő részvétellel, egyúttolvasással, szövegmagyarázattal, újrateremtéssel, az átvevő közösség levegőjébe és funkciójába való szerves beillesztéssel lehet.

És ez az amit el kell lenünk, meg kell tanulnunk, gyakorolnunk kell, és soha el nem szabad már felejtenünk. — A fordítást ellenőrizni nem tudjuk, de úgy érezzük, Lányi Sarolta hűen és kifogástalanul adja vissza az eredeti mű naiv derűjét, játékosból komolyra forduló hangját, népmeseszerűen egyszerű és tudományosan bonyolult mondatait.

SZABOLCSI MIKLÓS